

נוסח 'ותערב'

בקשת 'ותערב' הנאמרת בחזרת הש"ץ בברכת רצה, מוזכרת במהרי"ל ובלבוש (סי' תפח) [ולא נזכרה בטור ובשו"ע].

נוסח הברכה המקורי הוא :

(א) ותערב לפניך עתירתנו כעולה וכקרבן, (ב) אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים, (ג) ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, (ד) ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות (ה) ברוך שאותך לבדך ביראה נעבוד.

ניכר כי יש סדר למשנת בקשות אלו : קודם (ב) השבת השכינה וסדר העבודה לירושלים, ולאחר מכן (ג) שגם נזכה לראות זאת בעינינו. זאת ועוד שנזכה לא רק לראות בשיבת ציון, אלא גם (ד) לעבוד [בעצמנו] בירושלים ביראה כשנים קדמוניות.

נוסח הברכה המסיימת, שונה מנוסח הברכה שבכל השנה, והוא מעין החתימה : "שאותך לבדך ביראה נעבוד" (והוא נוסח ארץ ישראל הקדום, בכל ימות השנה).

ובסידור 'אישי ישראל' העיר (המו"ל ר"א לנדא) בשולי העמוד : "ועפ"י מנהג הגר"א מקדים הש"ץ את הפסוק ושם נעבדך לותחזינה ומסיים בא"י המחזיר שכינתו לציון, כדי שלא לשנות מטבע הברכות דכל השנה, וכן נוהגין בירושלם עה"ק ובעוד קהלות". (וכן הביא הגר"מ טוקצ'ינסקי בספריו עיר הקודש והמקדש, וארץ ישראל).

אולם לפי סדר זה, משתבשת הבקשה ומשמעותה :

מבקשים - א. שיבת ציון ; ב. שנזכה לעבוד את הקב"ה בירושלים ביראה ; ג. ותחזינה עינינו. מה מקום יש לבקש שנזכה 'לראות' בשיבת ציון, אחרי שכבר ביקשנו שנזכה לעבוד בה כשנים קדמוניות - הלא בקשה זו כלולה כבר בבקשה הקודמת.

דוגמא לדבר : אדם מבקש מיידו, תבוא לבקרני בביתי, ונזכה גם לסעוד יחדיו על שולחני. וכי יבקש אדם מיידו - הבה ונסעד יחדיו על שולחני, וגם תבוא לבקרני בביתי?

[וכמדומה, שראיתי באיזה מקום **שדילגו** על הפסקה "ושם נעבדך" וכו', אך לא עלה בידי לברר זאת עד עתה].

ומה שסמכו הנוסח על הגר"א, יעויין בפאת השולחן, ה' ארץ ישראל פרק ב סעי' יז ובבית ישראל שם ס"ק כד, שלדעת הגר"א אין לומר כלל 'ותערב'.

הזכרת נשמות

נהגו להזכיר נשמות ביום הכיפורים ובג' רגלים.

ומנהג זה נזכר בשו"ע או"ח סי' תרכא סעי' ו : "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. (ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביה"כ) (מרדכי)". ויש לזה סמך במדרשי חז"ל, ובספר חסידים אות קע, האריך במעלת נתינת הצדקה והתפילה בעבור המתים שמתו.

מנהג קדום זה התפשט לאחר מכן להזכיר את הנשמות גם ברגלים - ביו"ט שני בחו"ל, ביום בו קוראים בתורה 'כל הבכור', המסתיימת ב'איש כמתנת ידו', ונהגו אז לפסוק צדקות לזכות החיים, ומתוך כך נהגו גם לזכות המתים. ובארץ ישראל, שאין נוהג בה יו"ט שני, נשאר המנהג ביו"ט ראשון, אף שאין קוראין 'מתנת יד'.

והנה בסידורים נדפסו שתי נוסחאות להזכרת נשמות המתים ופסיקת הצדקה לזכותם : א. לאב ואם, המתחיל 'יזכור אלקים נשמת...'. (מקור נוסח זה מספרי הזכרת נשמות באשכנז). ב.

נוסח כללי, המחולק 'לזכר' ו'לנקבה', המתחיל 'א-ל מלא רחמים...'. (מקורו נמצא מוזכר לראשונה בספר יון מצולה, על גזירות ת"ח ות"ט).

והנה יש שחישבו שאלו שתי תפילות שונות, והם אומרים על הוריהם את שתי הנוסחאות, גם 'יזכור' וגם 'א-ל מלא רחמים'.

אולם למעשה תוכן שתי התפילות אחד הוא ומשמעותן שווה, ואין מקום לבקש בקשה אחת פעמיים. (מלבד הטרחא דציבורא שיש בזה - לאלו שהוריהם בחיים לאוי"ט, הממתינים מחוץ לבית הכנסת עד שיסיימו היתומים את תפילותיהם).

וראה בספר גשר החיים (פרק לא סעי' ב אות ג) שכתב: "תפילת 'יזכור'... נתקנה לכל יחיד ויחיד, לאומרה לעי"נ הורים וקרובים, ותפלת אמ"ר נתקנה בשביל הש"ץ".

[יתכן שקבעו את נוסח תפילת 'יזכור' לבנים על הוריהם, מפני היתומים הקטנים או עמי הארצות המתקשים לבטא את התפילות ולהבינן, ותפילת 'יזכור' גם קצרה וגם פשוטה להבנה. משא"כ תפילת 'אמ"ר' שהיא ארוכה יותר ונוסחה מליצי, שהיתה נאמרת בדרך כלל ע"י הש"ץ או הגבאי המנוסה בכך ויודע ספר].

עוד הערה: הזכרת נשמות אינה צריכה עשרה (וזה לך האות, שיש מקומות שאין י' יתומים בבית הכנסת הנשארים לומר יזכור), וממילא גם אינה חייבת להאמר בבית הכנסת. על כן גם מי שנמנע ממנו לבוא לבית הכנסת, אם מחמת חולי או חולשה או אשה המטופלת בילדיה, יכולים לומר בביתם. (וכן פסקו בשו"ת דודאי השדה סי' יד, ובס' גשר החיים. והוא פשוט. ולא נצרכה אלא משום מעשה שהיה, בא' שנמנע ממנו לבוא לבית הכנסת וטרח לשלוח ולבקש שאחד היתומים יאמר גם עבור אביו). [ומה שטרחו הנשים בעלמא לבוא לבית הכנסת ליזכור, אין זה אלא משום שנסרכו אחר מנהג המקומות שהש"ץ או הגבאי היו מזכירים את קרוביהם - אם מחמת שכך נתקן שם לכתחילה אם מחמת שהנשים עצמן לא ידעו לומר תפילה זו, והיו באות להשתתף בתפילה זו ולענות אמן על הזכרת הש"ץ את קרוביהם].

שלמה י. ל. הופמן

silhof@neto.bezeqint.net